

Το Λεξικό Μπαμπινιώτη και η δημοτική

Του ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΚΡΙΣΤΑΡΑ*

Στα αξιόλογα νεοελληνικά λεξικά των εντελώς τελευταίων χρόνων κατατάσσεται και το *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων*, Αθήνα 1998, του καθηγητή Γεώργιου Μπαμπινιώτη. Το Λεξικό αυτό κίνησε το ενδιαφέρον πολλών, ευθύς μετά την έκδοσή του, ως την ώρα όμως όχι και ειδικών μελετητών. Θαυμαστό σε όγκο και πλούτο πληροφοριών, καμιά φορά όχι απαραίτητων, επιδέχεται πάντως ορισμένες παρατηρήσεις.

Παρέχεται μ' αυτό σε μορφή «Προλεγομένων» σύντομη ιστορία της ελληνικής γλώσσας, χωρίς κατά τη διαπραγμάτευση να αγνοούνται ιστορικά του γλωσσικού μας ζητήματος, ούτε προβλήματα ορθογραφίας. Παρέχονται επίσης στοιχεία για τη δομή των λημμάτων, των ερμηνευμάτων, για την καταγραφή συνωνύμων και αντωνύμων, για την ετυμολογία των λέξεων, αλλά και στοιχεία που αφορούν τις ξένες λέξεις. Υπογραμμίζω επίσης ότι το συζητούμενο λεξικό προσεγγίζει θέματα που δεν τα πλησίασαν προγενέστερα λεξικά ή τα πλησίασαν σε βαθμό περιορισμένο.

Το Λεξικό, όπως είπα, παρέχει πλούτο πληροφοριών, όμως πρέπει να το χρησιμοποιεί κανείς με κάποια προηγούμενη σωστή ενημέρωση στα θέματα της γλώσσας μας. Γιατί είναι γεγονός ότι το Λεξικό δεν ικανοποιεί απολύτως όσους σήμερα —και είναι πάρα πολλοί— πιστεύουν στα διδάγματα του σύγχρονου δημοτικισμού· του δημοτικισμού εκείνου που δέχεται την άποψη ότι η σύγχρονη δημοτική οφείλει να αποδεχτεί παλαιότερα γλωσσικά στοιχεία μόνο όταν —και συμβαίνει συχνά— είναι απαραίτητα στη σύγχρονη δημοτική, ιδίως στη λογιότερή της απόχρωση. Ο λεξικογράφος με αισθητήν υπερβολή δέχεται στο λεξικό του στοιχεία αρχαϊστικά, καθόλου σήμερα απαραίτητα. Το γεγονός εξηγείται: πριν από ορισμένες δεκαετίες ο κ. Μπαμπινιώτης

τοποθετούσε τον εαυτό του σε αντίθετο στρατόπεδο από εκείνο του δημοτικισμού («πέρα της καθαρευούσης και της δημοτικής»). Διαπιστώνοντας αργότερα την ανεδαφικότητα της τοποθέτησής του εκείνης, την εγκαταλείπει· όμως, γεγονός είναι ότι και σήμερα διατηρεί στο θεωρητικό εξοπλισμό του πολλά στοιχεία της παλαιότερης αρχαϊστικής θεωρίας του. Κατ' ακολουθίαν, δε στέκεται σε στέρεο έδαφος αντικρίζοντας θέματα του Λεξικού του.

Στο λημματολόγιο λ.χ. ο σημερινός χρήστης του Λεξικού διαπιστώνει παρουσία περιττών (σε ένα νεοελληνικό Λεξικό) λημμάτων όπως *κισσοστεφής, περιουγάζω, περιαιείφω, περίαπτον, διαψιλής, κήδομαι, περιώμιος, περιάγω, κυμβαλίζω, κυμβαλιστής, κυνοκτονία* και πολλά άλλα παρόμοια. Χαρακτηριστικό είναι τούτο: παρουσιάζοντας αναλυτικότερα σε «πλαισιωμένο σχόλιο» απόψεις του Κωνσταντίνου Κόντου σχετικές με τη χρήση των ρημάτων *υποπτεύω - υποπτεύομαι* καταλήγει και μας συνιστά (!): «Θα πρέπει να είμαστε ανεκτικοί σε λογιότερους συνήθως ομιλητές που επιμένουν να χρησιμοποιούν στο λόγο τους το *υποπτεύω*». Ακόμη, αναρωτιέται κανείς αν έχουν θέση σε νεοελληνικό λεξικό εκφράσεις όπως: *έχω προ οφθαλμών, προ του διαφαινόμενου σκανδάλου, προ της σθεναράς αντιστάσεως*. Ακόμη, το άρθρο για την αρχαϊστική πρόθεση *περί* κατέχει στο Λεξικό Μπαμπινιώτη έκταση είκοσι τριών σειρών· στο Λεξικό του Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη (που είναι πολύ εκτενέστερο) μόνο έξι. Και αυτά διαπιστώνονται παρά τη δήλωση του λεξικογράφου (σελ. 27) ότι αποφεύγει την «ποσοτική και μουσειακή» αντίληψη της γλώσσας.

Την ίδια νοοτροπία ακολουθεί και στα ετυμολογικά σχόλια, καθώς απλώνεται σε ετυμολογίες που δεν ενδιαφέρουν το μελετητή της νέας γλώσσας. Καταγράφονται, ατόπως νομίζω, και ξενικά όπως *μπραντεφέρ, μοτοκρός, μπίτνικ* και άλλα ανάλογα. Ο λεξικογράφος καταγράφει ως λήμματα και αρχαία τοπωνύμια, ενώ παραλείπει νεοελληνικά γνωστότατα. Περιττεύει εντελώς στο Λεξικό αυτό η μνεία (έστω και σε

«πλαισιωμένο σχόλιο») πλασμάτων της παλαιότερης καθαρευουσιάνικης εποχής, όπως *εγκεφής* (!) ή *έγκεφος* (!) (=κεφάτος) (βλ. λ. *κέφι*).

Τα ερμηνεύματα παρέχονται γενικώς με σαφήνεια και πληρότητα, όχι όμως και με την απαραίτητη στα λεξικά συντομία. Ταυτολογίες συχνά παρουσιάζονται που επηρεάζουν μοιραίως τον όγκο του Λεξικού, δυσκολεύοντας τη χρήση του. Μερικά μάλιστα άρθρα όπως *εφηβεία*, *κομμουνισμός*, *δημοκρατία* κ.ά., αποκτούν έκδηλα εγκυκλοπαιδικό χαρακτήρα. Υπερβολική αναλυτικότητα καλλιεργείται και στα πλαισιωμένα σχόλια, γιατί εκεί επαναλαμβάνονται ερμηνεύματα άρθρων. Γίνεται καμιά φορά λόγος στα σχόλια αυτά και για λέξεις άσχετες για ένα χρηστικό νεοελληνικό λεξικό (*ακριβοέπεια*, *εγγαστριμυθία*). Ο λεξικογράφος εδώ συνηγορεί υπέρ του *εχεμυθία* (!) αντί του *εχεμύθεια* (βλ. λ. *εχέμυθος*).

Στο χώρο της ορθογραφίας παρατηρώ ότι δεν γίνονται δεκτές ορθογραφικές απλοποιήσεις παραδεκτές σήμερα από τους πιστούς της δημοτικιστικής ιδεολογίας (πβ. *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής* του Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη). Ορθογραφεί ο Μπαμπινιώτης: *αντιπροσωπία*, *βεβαρημένος*, *γαρύφαλο*, *γλύκυσμα*, *γόμμα*, *γρασσίδι*, *καλοιακούδα*, *καννέλα*, *κάννουλα*, *κάππα*, *κολλήγος*, *κολοιός*, *κουκκί*, *κουλλός*, *μάννα*, *μαυριδερός*, *νοννός*, *παππάς*, *πατριός*, *πλημύρα*, *ρέβω*, *στείβω*, *στυφάδο*, *τόννος*, *τσηρώτο*, *τσιππούρα*, *φτώχια*, *φυντάνι*, *φύσκα* και αρκετά άλλα. Ο Μπαμπινιώτης, είτε σχολαστικά ορθογραφεί, είτε αγνοεί καθιερωμένες σήμερα ορθογραφικές απλοποιήσεις.

Στα λεπτομερειακότερα δεν συμφωνώ με τον Μπαμπινιώτη, όταν λ.χ. υποστηρίζει ότι προκειμένου για τους τύπους *συγχωρώ* - *συχωρώ*, *συγγνώμη* - *συγνώμη* δεν πρόκειται για τύπους από τους οποίους ο ένας είναι λογιότερος και ο άλλος δημοτικός, αλλά ότι πρόκειται για «κανονική» τάχα προφορά στη μια περίπτωση και «αντικανονική» στην άλλη.

Πρέπει να σημειώσω ότι χρησιμότερο είναι το «λεξικογραφικό επίμετρο» που συμπληρώνει τον τόμο του

Λεξικού (σελ. 2333-64). Γίνεται σ' αυτό Θεώρηση των λεξικογραφικών πρωτοβουλιών που κατά καιρούς (16^{ος} - 20^{ος} αιώνας) ανέλαβαν Ευρωπαίοι και Έλληνες μελετητές.

Κάθε κριτική κατά κανόνα και κατά κύριο λόγο έχει χρέος να συμπληρώνει, να επανορθώνει ή να ελέγχει το κρινόμενο έργο· σε μικρότερη μοίρα οφείλει να επαινεί όσα σωστά εκεί λέγονται· και πολλά σωστά λέγονται στο Λεξικό Μπαμπινιώτη.

---

* Ο κ. Εμμ. Κριαράς είναι ομ. καθηγητής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.